

amenii sînt prinși într-o rețea planetară de imagini și sunete înăuntrul căreia toți formează un stup de albine comunicînd instantaneu dintr-un colț în altul al lumii.

cronica ideilor

Sorin Lavric

Tribul electric

Se poate fi mai iritant decît un autor căruia trebuie să-i dai dreptate în ciuda presimțirii că, dacă îi accepți adevărul, de lumea ta se va alege praful? Și cum să privești cu ochi buni un om ale cărui gânduri, dacă le încuviințezi valabilitatea, vor echivala cu prăbușirea reperelor tale? Se înțelege, nimeni nu e înclinat spre astfel de concesii, și asta fiindcă nimeni nu ar accepta ca etosul în care a trăit și s-a format o viață întreagă să se risipească dintr-o dată și, în locul lui, să se înfiripe un alt etos, dar unul ale cărui trăsături, în comparație cu cele vechi, să semene cu crucile unui cimitir.

În această situație se trezește un cititor cînd deschide o carte semnată de McLuhan. Mai întîi, trăiește cu senzația că asistă la o mascaradă culturală, întocmai ca spectatorul unei teatru livresc în care autorul, simulînd o bravură nonconformistă, vrea să se dea competent într-un domeniu pe care nu-l stăpînește, apoi gîndul diletantismului este înlocuit de ideea supărătoare că, pe undeva, canadianul acesta vorbind în dodii sofisticate s-ar putea să aibă dreptate, pentru că în final, precum un sunet de gong vestind sfîrșitul rezistenței interioare, cititorul să realizeze, cu o gheară în inimă, că afurisitul de profet al pierzaniei nu numai că nu bate cîmpii, dar chiar reușește să descrie fidel o stare de fapt pe care nimeni pînă la el nu a putut s-o intuiască atît de clar.

Nu întîmplător, acestui profet al pierzaniei celebrata i-a venit atunci cînd nu se mai putea bucura de ea, adică după moarte, iar voga postumă în care i se scaldă acum numele, o macabră și tardivă răzbunare pentru criticile pe care contemporanii i le-au administrat în timpul vieții, nu fac decît să-i întărească profilul de prezicator neconvențional al unei apocalipse culturale: apocalipsa culturii scrise.

Despre această apocalipsă e vorba în antologia de text pe care fiul lui McLuhan împreună cu profesorul Frank Zigone de la York University din Toronto au întocmit-o pe marginea unei opere însumînd nu mai puțin de 22 de titluri. Cartea ne oferă un eșantion reprezentativ din oceanul de articole și interviuri pe care profetul pierzaniei le-a scris de-a lungul timpului, începînd cu *Understanding Media: The Extensions of Man (Înțelegerea mijloacelor. Extensiile omului)* cartea care, în 1964, avea să-i învalui numele în notorietatea nedorită a distrugătorilor de idoli. De atunci au trecut 40 de ani, iar ideile lui au fost pînă într-atît de rumegate și întoarse pe toate fețele, încît astăzi, cine vrea să afle ce a spus McLuhan nici măcar nu mai trebuie să-i citească cărțile. Ele îi sunt servite de-a gata sub forma acelor cîteva clișee pe care ne-am obișnuit cu toții să le punem în dreptul numelui său: mesajul este mediul de comunicare a mesajului, mijloacele de comunicare sunt „fierbinți“ și „reci“, omenirea se întreprinde către un stadiu dominat de o conștiință magică de sorginte electrică etc. Puse dintr-odată pe hîrtie, expresiile acestea nu ne spun mai nimic, și în plus stranietatea lor ne îndeamnă să dăm dreptate aceluia care vîd în McLuhan un autor alambicat, prolix și pe alocuri ininteligibil. În realitate, opera acestui lucid observator, deși dificilă în literă, e foarte simplă în spiritul ei.

Dacă e s-o înfățișăm schematic, ea arată astfel: potrivit lui McLuhan, evoluția omenirii nu se măsoară în epoci istorice și în etape cronologice, ci în cîteva mutații mentale în urma cărora fața umanității s-a schimbat radical. Aceste mutații sunt în număr de trei și ele corespund celor trei tipuri de cultură care s-au succedat pînă acum în istoria umanității: cultura orală, cultura scrisă și cultura electrică (mediatică). Criteriul împărțirii lor stă în mijlocul de comunicare care a predominat la un moment dat, dar și în simțul uman care a fost cel mai solicitat de acel mijloc dominant.

În cazul culturii orale, cuvîntul vorbit a jucat rolul liantului principal între oameni. În mod corespunzător, dintre toate simțurile, cel mai solicitat a fost auzul, iar îmbinarea acestor două elemente – vorbă și auz – a făcut ca stadiul culturii orale să corespundă unei conștiințe magice iscate de simțul apartenenței la un tot organic: tribul, adică acel tip de comunitate în care individul se simte legat prin nevazute fire de toți ceilalți semeni. Un astfel de individ este o particică dintr-un întreg și rostul lui nu putea fi judecat decît în raport cu întregul.

Din această simbioză magică de tip tribal, omul a fost smuls o dată cu apariția tiparului. Cuvîntul scris care a luat forma unui alfabet fonetic în interiorul căruia literele, luate separat, nu au nici o semnificație, a provocat o mutație mentală în istoria omenirii. Și astfel, obiceiul de a sta aplecat asupra unui text pe care omul trebuia să-l citească liniar, de la un cap la altul, în secvențe scurte, numite propoziții, și într-o anumită ordine a rîndurilor, de sus în jos, obiceiul acesta a făcut ca vîzul să treacă înaintea auzului, iar cultura, din auditivă și magică cum era, să devină una scrisă și fragmentară. Altfel spus, un om care folosește cuvintele scrise pune între el și realitate o distanță din cauza căreia liantul magic ce îl lega de lume se rupe. El încetează să mai fie o parte aparținînd unui întreg și devine în schimb o parte de sine stătătoare. Și astfel, individul alfabetizat mînuind felurite vocabulare se preschimbă într-o bucațică izolată, într-un fragment incapabil de a mai intra într-o relație empatică cu comunitatea din jur. El nu mai vede întreguri, ci doar felii și bucați separate, risipite unele de altele din cauza lipsei unui factor unificator. Un astfel de om este prin excelență o ființă analitică și cu precădere non-sintetică. În concluzie, cultura scrisă e o cultură vizuală, alcătuită din oameni izolați și foarte inteligenți, cărora nu le mai stă însă în putere să participe spontan și direct la pleroma cuprinzătoare a unei comunități organice. Viața lor este pretutindeni mijlocită de cuvînt.

Dar din această izolare lexicală de sihaștrii moderni, oamenii au fost siliți să iasă sub constrîngerea unui nou mijloc de comunicare: semnalul electric. Tot ce înseamnă mass-media actuală, adică telefon, radio, televizor și computer, reprezintă pentru McLuhan cauza apariției celui de-al treilea tip de cultură umană: tipul culturii electrice. Atingerea acestei etape echivalează cu reîntoarcerea oamenilor la stadiul tribal al conștiinței organice: analiza rațională lasă locul sintezelor (contopirilor) magice. Oamenii sînt prinși într-o rețea planetară de imagini și sunete înăuntrul căreia toți formează un stup de albine comunicînd instantaneu dintr-un colț în altul al lumii. Și astfel, modul liniar și fragmentar de manifestare al culturii tiparului dispăre, în locul lui aparînd trăsăturile primului stadiu al culturii orale: spontaneitate, lipsă de intermediari și conștiința întregului din care nu poți ieși. Vîzul își pierde din înfîietate, iar simțul tactil și cel auditiv îl ajung din urmă, echilibrînd balanța perceptivă.

McLuhan împarte mijloacele de comunicare în două categorii mari și încăpătoare, dar cuvintele de care face uz pentru a le numi, deși par să sugereze intuitiv criteriul folosit, nu face decît să-i îngreuneze și mai mult înțelegerea. Canadianul vorbește de mijloace „fierbinți“ și de mijloace „reci“. În opinia sa, fierbinte este acel mijloc care, oferind multă informație, nu cere un efort de participare din partea receptorului, iar rece e acel mijloc care, sărac fiind în informații, îi cere receptorului să participe activ, cu imaginația lui, la construirea unui mesaj. Cum s-ar spune, cînd ți se dau puține indicii ești silit să completezi singur, cu mintea ta, golurile de informație, și astfel te implici și construiești singur mesajul pe care îl primești. Din acest motiv, mesajul nu ți-e dat de-a gata, ci îl faci singur

Marshall McLuhan, *Texte esențiale*, antologie de Eric McLuhan și Frank Zigone, trad. din engleză de Mihai Moroiu, Ed. Nemira, 2006, 604 pag.

după cîta zestre culturală ai adunat în tine. Cînd însă mesajul e doldora de informație, atunci golurile de conținut lipsesc iar nevoia de a te implica spre a întregi mesajul dispăre.

Concluzia? Mijloacele fierbinți resping receptorul, cele reci îl atrag, adică primele nu incită imaginația celui care le percepe, pe cînd celelalte da. De pildă, radioul este un mediu de comunicare fierbinte, căci, bogat fiind în informații, ascultătorul nu simte nevoia unui efort mental prin care să suplinească carenta informațională. În schimb, televizorul este prin excelență un mediu rece, căci imaginile pe care le transmite sunt sărace în informație și, de aceea, privitorul se implică puternic în încercarea de a completa cu imaginația precaritatea mesajului. Tocmai de aceea televiziunea subjugă mai mult decît radioul, fiindcă îți dă puțin și îți cere mult, iar acest efort de completare e răspunzător de implicarea sufletească mult mai mare pe care o cere privitorul la televizor. Potrivit aceleiași logici, o carte este un mediu fierbinte deoarece are atît de multă informație încît cititorul nu trebuie decît să o parcurgă detașat, fără să-și cheltuiască energia, în timp ce o conversație este un mediu rece, căci în cursul ei trebuie să completezi de la tine ceea ce interlocutorul nu-ți spune. La fel, o prelegere de curs este fierbinte, un seminar universitar este rece.

Nu-ți trebuie cine știe ce fler ca să simți că, deși criteriul e valabil, clasificarea la care ajunge McLuhan e șubredă. E greu de crezut că lectura unei cărți nu cere efort și participare din partea cititorului, în vreme ce o conversație ar cere, cum tot astfel e a nevoie de înțeles de ce televiziunea ar cere un efort de imaginație mai mare decît radioul. Dimpotrivă, fascinația televiziunii se bazează tocmai pe blocarea imaginației și pe cufundarea atenției într-o amortire ce exclude orice efort de completare, și asta chiar dacă informația primită e nulă. Oricum, ideea lui McLuhan (informație puțină = răceală = implicare puternică și, de cealaltă parte, informație multă = căldură = pasivitate) se bazează implicit pe un principiu al compensației: unde nu e, simți nevoia să pui de la tine, suplinind „răceala“ (sărăcia) informației cu o „fierbințeală“ proprie, iar acolo unde informația prisosește, te ții deoparte, diminuînd căldura sursei printr-o pasivitate a minții. Răceala exterioară declanșează fierbințeala interioară și invers.

În concluzie, un autor deștept și „fierbinte“, dacă e să-l judecăm cu propriul criteriu: are prea multe idei iconoclaste. ■